

Helsingborg – konkretisering av riksintresse för kulturmiljövården

HELSINGBORG

KULTURFÖRVALTNINGEN

KULTURMAGASINET

Varför ett konkretiserande av riksintresset?

Kulturmagasinet har på begäran från stadsbyggnadsförvaltningens översiktsplaneavdelning tagit fram ett underlag som ska ge en fördjupad bild av riksintresse kulturmiljö för Helsingborgs centralort. Materialet bygger på den grund som länsstyrelsen tog fram under 2011 som har bearbetats, koncentrerats och utvecklats för att bli ett tillämpningsbart planeringsunderlag.

Avsikten har varit att ta fram ett kunskapsunderlag som ger staden större möjlighet att ta till vara på de höga kulturvärdena och använda sig av riksintresset som ett redskap i framtida stadsplanering.

I stadens översiktsplan, ÖP 2010, lyfts kulturmiljön fram som en viktig resurs för att utveckla en stärkt och positiv identitet. Det är därför viktigt att ta avstamp i historien och förstå de processer som har format Helsingborg för att kunna blicka framåt. Att värna de riksintressanta kulturvärdena i en framtida stadsutveckling bidrar till social hållbarhet.

Helsingborg 2015-11-16

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Mia Jungskär', followed by a period.

Mia Jungskär, stadsantikvarie

Innehållsförteckning

Utgångspunkt för konkretisering av riksintresse Helsingborg [M15]	3
Varför är Helsingborg riksintressant?.....	3
Hur ska riksintressena användas i stadsutveckling?	5
Vad har vi redan gjort?	6
Förslag till åtgärder	7
Kulturmiljön - mer än bra riksintressen	8
Centrala begrepp	11
1. Kärnan och högstaden på landborgen.....	12
2. Lågstaden.....	18
3. 1600-talets befästningsstad.....	22
4. Vägsträckningar, gränslinjer och oplanerad utkantsbebyggelse utmed infartsvägarna	25
5. Det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets stadsbyggnad	29
6. Hamnen och järnvägen med tillhörande byggnader	37
7. Modernismens byggande.....	41
8. S:ta Maria sjukhus/Krematoriet.....	46

Utgångspunkt för konkretisering av riksintresse Helsingborg [M15]

Följande kunskapsunderlag bygger till stor del på ett utkast till fördjupad beskrivning av riksintresset som länsstyrelsen tog fram under 2011. Fördjupningen kom aldrig så långt som till remiss och det har inte genomförts någon fullständig dialog med kommunen. Materialet är däremot intressant eftersom det ger en fingervisning om länsstyrelsens tolkning av riksintresset.

Förslaget har bearbetats, kompletterats och koncentrerats för att bli ett tillämpningsbart planeringsunderlag. Det har även lagts till en granskning av vilka värden som redan idag har skydd och förslag på möjliga åtgärder som ytterligare kan förtydliga riksintresset i framtiden.

Sedan länsstyrelsens underlag togs fram har Riksantikvarieämbetet tagit fram en handbok för Kulturmiljövårdens riksintressen¹. I handboken tydliggörs relationen mellan stat och kommun, tillvaratagandet av kulturhistoriska värden, bedömning av påtaglig skada och utveckling av riksintresseområden. I denna rapport försöker vi därför fokusera på det specifika riksintresset och hur det ska tas till vara.

Varför är Helsingborg riksintressant?

Kulturmiljövårdens riksintressen ska belysa skeenden som är av stor betydelse i ett nationellt perspektiv. Urvalet ska i första hand spegla det representativa eller kännetecknande för landets historia, men även det unika om det haft särskild betydelse för samhällets kulturhistoriska utveckling. Riksintressena ska främst betona historia som är knuten till hela miljöer, till helheter och sammanhang.

Enligt Länsstyrelsens underlag är de viktigaste faktorerna till varför Helsingborgs stad är en riksintressant kulturmiljö följande:

- Helsingborg visar en lång kontinuitet, från medeltid till dagens moderna stad

---

¹ Riksantikvarieämbetet (2014). *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6§ miljöbalken – Handbok 2014-06-23 [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

- Helsingborg speglar de epoker i historien som har varit avgörande för Sveriges utveckling, på en och samma plats, ända från medeltiden och fram till idag. Det gör staden till en god representant i berättandet om svensk och dansk historia
- Det finns spår kvar från samtliga tidsepoker
- De historiska spåren ger staden dess karaktär, vilket gör det till en spännande stad att bo i och besöka.
- Det stora antalet av tegelbyggnader med så kallat helsingborgstegel skiljer ut sig i en jämförelse med andra städer.

Vad underlaget inte sätter ord på är vilka "epoker i historien som har varit avgörande för Sveriges utveckling" som Helsingborg representerar. Helsingborg har inte bara varit en plats som slitits mellan Danmark och Sverige utan staden har även haft strategisk betydelse är den under dansk regim ledde till dubbelsidig kontroll av sundet och tullarna. Kopplingen till sundet är central och har påverkat Helsingborgs utveckling genom århundradena.

Utifrån riksintressebeskrivningen har centrala begrepp identifierats. Det är viktigt att förstå att de står för ett historiskt förlopp. För att förtydliga det har här varje centralt begrepp knutits till ett viktigt utvecklingsskede, som inte bara har lokal anknytning. Det visar tydligt att berättelsen om Helsingborg även är del av berättelsen om Sveriges framväxt och är betydelsefull ur ett nationellt perspektiv:

Centralt begrepp i riksintresset	Utvecklingsskede
Kärnan och högstaden på landborgen	Berättelsen om det danska Skåne
Lågstaden	De medeltida handelsstädernas framväxt
1600-talets befästningsstad	Stormaktstiden och Sveriges nya nationsgränser
Gamla vägsträckningar, gränslinjer och oplanerad utkantsbebyggelse utmed infartsvägarna	Villkoren för den agrara staden
Det sena 1800-talets och tidiga	Industrialismen, urbaniseringen och

1900-talets stadsbyggande	den nya ekonomin
Hamnen och järnvägen med tillhörande byggnader	Utvecklingen av kommunikationer, handel och transport och Sveriges koppling till kontinenten
Modernismens byggande	Modernismens intåg och en ny syn på stadsplanering
S:t Maria sjukhus/Krematoriet	En ny syn på vård och död under 1900-talet

Dessa skeden kan inte bara ses punkter på en tidsaxel utan det handlar i lika stor grad som de historiska sambanden och övergångarna mellan dessa stadier som format historien.

Kontinuiteten fortsätter och det stärker riksintresset att betydelsefulla epoker fortsätter avspeglas i staden. Genom att berättelserna även i framtiden är avläsbara i den fysiska miljön kan kommande generationer förstå vår historia och vår utveckling.

Hur ska riksintressena användas i stadsutveckling?

Kulturmiljövårdens riksintressen ger ramar men utgör inte hinder för samhällsutvecklingen.² Målet är att få en planering som stärker förutsättningarna för en långsiktigt hållbar utveckling av de riksintressanta kulturmiljöerna. I handboken för kulturmiljövårdens riksintressen betonas vikten av att kunskapen om kulturvärdena kommer in tidigt i processen. Dialog mellan länsstyrelse, kommun och exploatör gör det möjligt att kulturmiljön kan vara en resurs i utformningen av en plan eller ett projekt.

Helsingborgs stad kan genom att ta fram detta konkretiserande av riksintresset tidigt i processen få med de riksintressanta värdena in i en ändring av översiktplanen. Genom att

"Om kulturmiljövårdens inspel i dialogen främst handlar om att undvika intrång och skydda området från förändring integreras inte kulturmiljön i projektet. Inspelen bör handla om att lyfta fram kulturmiljöns behov och potential i relationen mellan den specifika platsen och det aktuella projektet."

Handbok för Kulturvårdens riksintressen, 2014 (s. 48):

² Riksantikvarieämbetet 2014, s. 3

identifiera utvecklingskedena och se till att det även i framtiden finns spår kvar från samtliga tidsperioder kan staden fortsätta att utvecklas och lägga ytterligare tidslager till en 1000-år gammal historia.

Vad har vi redan gjort?

Helsingborgs stad ligger jämfört med många andra kommunen långt fram när det gäller att ta fram kulturmiljöunderlag och att följa upp dessa i planläggningen. Detta framkom inte minst i länsstyrelsens rapport "K-märkt på riktigt"³. Helsingborg inrättade en stadsantikvarietjänst för nästan 30 år sedan och staden har länge bedrivit ett aktivt kulturmiljöarbete. Många av de miljöer och objekt som tillsammans utgör riksintresset har därför redan i dag skydd enligt olika lagstiftningar, dessa listas under varje centralbegrepp. Det lyfts också fram ett urval av övriga insatser som Helsingborgs stad gjort som stärker värdena i riksintresset, exempelvis informationsinsatser, tillgängliggörande och dokumentationer.

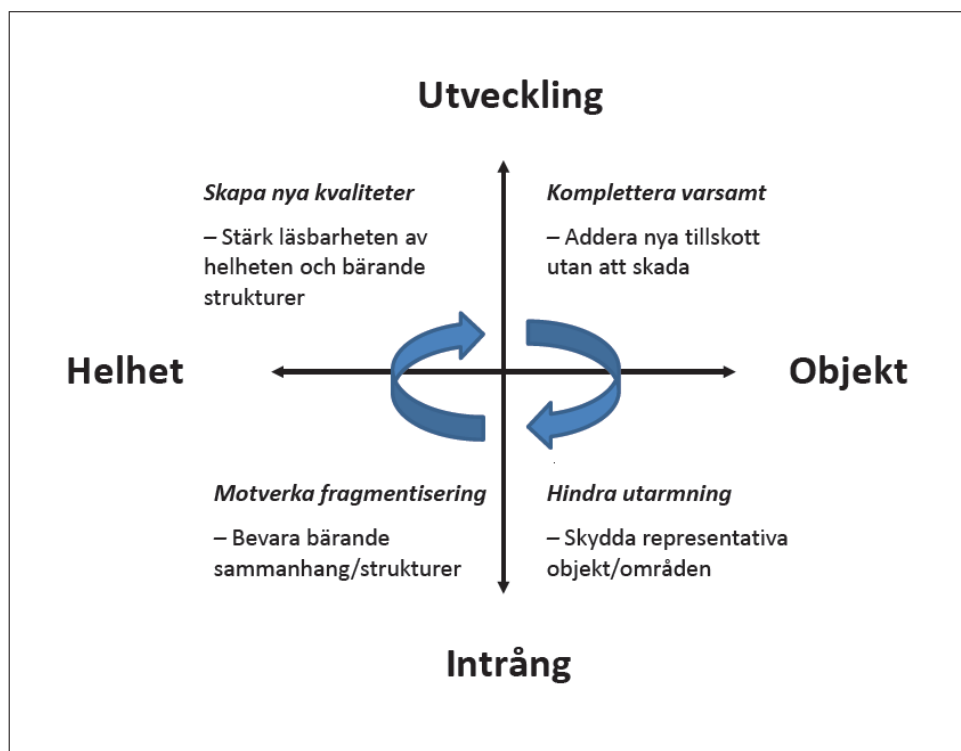

Bild ur Handbok för Kulturmiljövårdens riksintressen (2014)

³ Hansson, P. (2006). *K-märkt - på riktigt! - en studie av tillvaratagandet av kulturmiljön med hjälp av planbestämmelser enligt PBL i Skåne*. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län.

Förslag till åtgärder

Rubriken "Förslag till ytterligare åtgärder för att förtydliga riksintresset" innehåller olika insatser som kan stärka centralbegreppets värden och därmed för tydliga riksintresset. Dessa förslag ska ses som exempel och är inte en komplett lista över möjliga åtgärder.

Att jobba med att förstärka riksintressets kärnvärden parallellt med övrigt stadutveckling är viktigt. Det ligger också i linje med Riksantikvarieämbetets syn på att låta kulturmiljövärdena vara del av förändringen. Det kan göras i förbyggande syfte eller i dialog med länsstyrelsen som kompensation för tillåten skada på kulturmiljön. Det exempelvis vara åtgärder som:⁴

- skyddar och bevarar hela miljöer, delmiljöer, strukturer eller objekt som ingår i landskapets kulturhistoriska sammanhang,
- finansierar eller stödjer insatser och verksamheter som gynnar en hållbar utveckling av kulturmiljön,
- stärker, reparerar eller återskapar siktlinjer, sammanhang, rumsligheter eller andra aspekter av den *visuella* läsbarheten av kulturmiljön,
- stärker, reparerar eller återskapar rörelsestråk, kommunikationsleder eller andra *funktionella* förutsättningar för möjligheten att bruka, förvalta och röra sig inom kulturmiljön,
- förbättrar tillgängligheten *till* miljön genom informationsskyltning, rast och parkeringsplatser, leder och promenadstigar eller andra åtgärder som underlättar besök och ökar möjligheterna att förstå kulturmiljön,
- ersätter eller återskapar förlorade lägen för kulturhistoriska uttryck genom flytt och bevarande av direkt påverkade byggnader och andra anläggningar inom miljön eller efterliknande (eller återflytt) av tidigare borttagna byggnader och anläggningar
- uppväger för försvårad eller förlorad läsbarhet av kulturmiljön genom olika former av kommunikativa åtgärder (dokumentation och rekonstruktion, nygestaltning, aktiviteter).

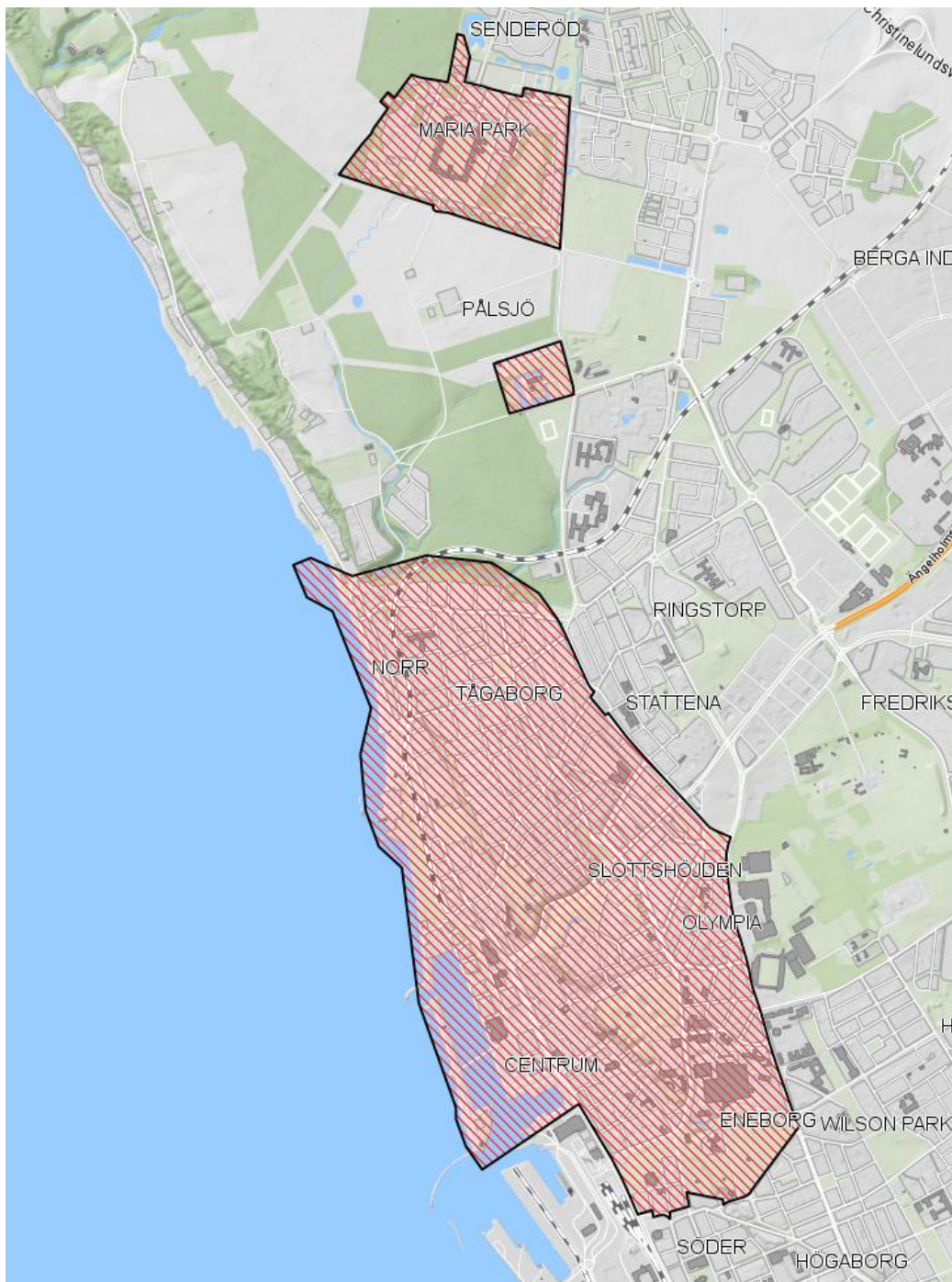
⁴ Riksantikvarieämbetet (2014). *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6§ miljöbalken – Handbok 2014-06-23 [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Kulturmiljön - mer än bra riksintressen

Slutligen är det viktigt att betona att riksintressena är en del av kulturarvet. Helsingborg har en rik historia som är betydelsefull för stadens invånare och på ett lokalt och regionalt plan. Riksintresset är bara en del i kulturmiljöarbetet och det finns stora värden att ta hänsyn till i stadsplaneringen som inte är av nationellt intresse. I samband med planläggning och bygglovärenden sker en prövning utifrån plan- och bygglagens regler om varsamhetkrav och förvanskningsförbud.

I planeringen har riksintressena en särställning och risken för påtaglig skada ska prövas innan en avvägning mot andra intressen görs. Först därefter sker en bedömning av andra enskilda och allmänna intressen, exempelvis lokala kulturmiljövärden. Det kan innebära att åtgärd är olämplig ur kulturmiljösynpunkt även om den inte innebär påtaglig skada på riksintresset.

Avgränsning riksintresse kulturmiljö Helsingborg M15

Helsingborg [M15]

Motivering:

- A. *Hamn- och industristad*, med för sjöfart och försvar strategisk placering vid den smalaste delen av Öresund och med anor sedan tidigaste medeltid. Staden speglar de många utvecklingsskedena alltifrån den tidigmedeltida högstaden runt den kungliga borgen, den under högmedeltiden framvuxna lågstaden, 1600-talets befästningsstad till det sena 1800-talets och 1900-talets expansiva hamn- och industristad. (*Fästnings- och skansmiljö*).
- B. Institutionsmiljö i form av S:ta Maria sjukhusområde - en väl sammanhållen sjukhusanläggning av unik social och arkitektonisk betydelse.

Uttryck för riksintresset:

- A. "Kärnan" från 1300-talet, som utgjorde kärntornet i kungaborgen och andra lämningar av högstaden på landborgshöjden, kulturlager från tidig medeltid till stormaktstid, den välbevarade Mariakyrkan från 1300-talet. Lågstaden med gatunät som huvudsakligen växte ut under medeltidens senare del. Den småskaliga bebyggelsekaraktären med hus som spänner från medeltiden och framåt och där bara de offentliga byggnaderna tillåtit bryta skalan. Lämningar och spår i gatunät och platsbildningar av 1600-talets befästningsstad. Spår av gamla vägsträckningar och gränslinjer i det som tidigare var stadens jordar runt den gamla stadskärnan och av den förindustriella stadens oplanerade utkantsbebyggelse utmed infartsvägarna.

Det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets stadsbyggande, med kompakta stenstadskvarter, boulevardstråk, platsbildningar, parker och offentliga byggnader. Den sedan 1800-talet successivt utbyggda hamnen och järnvägen med tillhörande byggnader som visar på funktionen som viktig hamn- och även järnvägsstad. Burgna villaområden, arbetarkvarter industrier och andra arbetsplatser som berättar om stadens sociala och funktionella skiktning. Uttryck för modernismens byggande som konserthuset, tullhuset vid Sundstorget, H55-utställningen, krematoriet samt olika bostadsområden. Den lokala byggnadstraditionen med mycket tegel och ljust putsade och rikt ornamenterade fasader.

- B. S:ta Maria - Helsingborgs hospital - komplett sjukhusanläggning i parkmiljö av arkitekten C Westman från 1917-1926 med kyrka och väl bevarat byggnadsbestånd i helsingborgstegel.

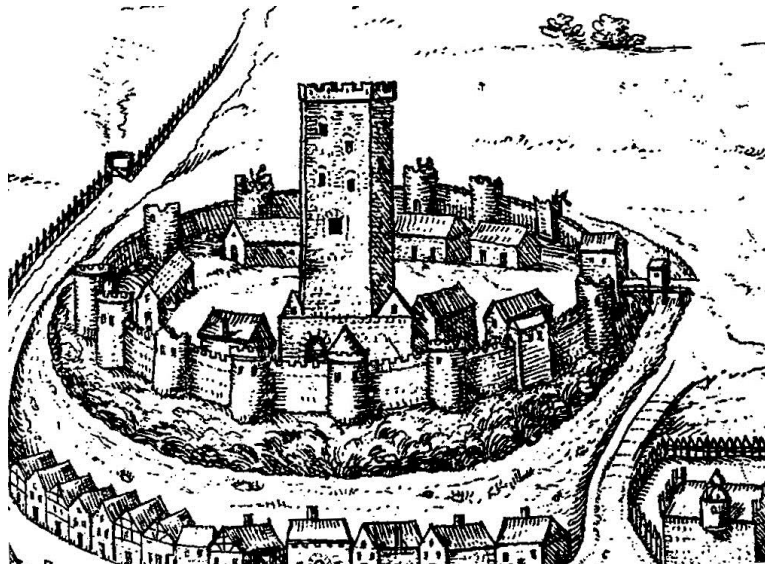
Centrala begrepp

Ur riksintressebeskrivningen och uttrycket för riksintresset har följande centrala begrepp, utan inbördes ordning, identifierats som relevanta för riksintresse Helsingborg [M15].

1. Kärnan och högstaden på landborgen
2. Lågstaden
3. 1600-talets befästningsstad
4. Gamla vägsträckningar, gränslinjer och oplanerad utkantsbebyggelse utmed infartsvägarna
5. Det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets stadsbyggande
6. Hamnen och järnvägen med tillhörande byggnader
7. Modernismens byggande
8. S:t Maria sjukhus/Krematoriet

De olika centrala begreppen beskrivs mer ingående nedan. Till varje begrepp punktas även upp hur historien speglas i dagens bebyggelse. Riksintresset har en snäv geografisk gräns och det finns andra objekt och strukturer som visar på dessa centrala begrepp. I denna utredning har fokus legat på att identifiera miljöer som ligger inom riksintressets geografiska utbredning.

De kartor som finns med i utredningen ersätter inte riksintresseavgränsningen utan är ett hjälpmedel för att förtydliga vart värdena är som starkast.

Helsingborgs slott, detalj av Braunska sticket 1588

1. Kärnan och högstaden på landborgen

Berättelsen om det danska Skåne. Om tiden före Sverige, en tid då Öresund inte delade två nationer utan förenade Danmark. Då sundet var en intern kommunikationsväg och en strategisk försvarspunkt från båda sidorna sundet.

För att förstå Sveriges medeltida historia är det viktigt att se Helsingborgs roll i ett danskt Skåne. Öresund var inte en gräns mellan Sverige och Danmark utan en viktig länk genom Danmark där vägen in till Östersjön kunde kontrolleras.

De äldsta resterna av bebyggelse finns uppe på landborgsplatån, den så kallade högstaden. Under 1000-talet byggdes två kyrkor uppe på landborgen, St. Clemens och St. Peter och under 1100-talet tillkom ytterligare två, St. Olof och St. Mikael. Läget på kyrkorna tyder på att de har omgärdat en tidig stadsbebyggelse men det har ännu inte påträffats kulturlager som visar en tät bebyggelse uppe på landborgen under denna tid. Söder om Slottshagen anlades ett dominikanerkloster på slutet av 1200-talet, klosterkyrkan helgades till St. Nikolaus.

Vid mitten av 1100-talet uppfördes Helsingborgs första försvarstorn som ligger ungefär där Kärnan fortfarande står, tornet är idag markerat med en rund stensättning i Slottshagen. Det runda tornet ersattes i början av 1300-talet av det fyrkantiga försvarstornet Kärnan som lät uppföras av kung Erik

Menved. Tornet brann och byggdes om under 1300-talets mitt. Kärnan var del i en större befästningsanläggning med ringmur och vallgrav och kom att kallas Helsingborgs slott. Kärnan byggdes om i etapper och fick ytterligare våningar. Från slutet av 1680-talet och fram till 1800-talets slut lät man borgen förfalla och den blev mer eller mindre en ruin. Det vi ser idag är en stilrestaurering där borgen återfått sin höjd och försetts med nuvarande krenelering. Försvarstornet Kärnan utgör en av få profana medeltida byggnader i dagens Sverige.

Förutom Kärnan, som fortfarande är en stark symbol för Helsingborg, finns det bara arkeologiska lämningar kvar av den medeltida högstaden. Framst är det rester försvarsmurar, kyrkor och kulturlager som påträffats. Platsen för det ursprungliga försvarstornet och S:t Mikels kapell, som var del av ringmuren, har markerats med stensättningar. Även konturerna av St. Clemens kyrka har markerats med gatsten i St. Clementsgatan och Dominikanerklostrets murar finns på samma sätt utmärkta på Nicolaiskolans parkeringsplats.

Uttryck i stadsrummet:

- 1.1. Kärnan, en av sydskanindiens äldsta profana byggnader som berättar om medeltida byggnadsskick
- 1.2. Kärnans dominans på landborgen från staden nedanför landborgen, från Öresund och Helsingör.
- 1.3. Den visuella kopplingen mellan Kärnan och Kronborgs slott som förstärker kopplingen över sundet
- 1.4. Siktlinjer från Kärnan ut över sundet och Helsingör
- 1.5. Landborgen som ett visuellt inslag i stadsbilden. Den ger förståelse för Helsingborg som strategisk försvarsstad och förstärks av grönstrukturen som ligger som ett grönt band längs formationen.
- 1.6. Fornlämningar och kulturlager, vissa är markerade i stadsrummet medan andra är dolda och ska tas hänsyn till vid exploatering

Kärnan har fortfarande en framträdande placering på landborgen. Det gröna bandet som skiljer bebyggelse ovanpå och nedanför landborgen förstärker naturformationen. Den streckade linjen hänvisar till siktlinjen från Kronborg (se bild längst ner på sidan).

Vyn från landborgen mot sundet. Horisontlinjen mellan Knutpunkten och Kaffegöken bara bryts av smala torn och spiror.

Sett från Kronborg är Kärnan är dominerande på landborgen, i synnerhet i denna siktlinje mellan Hälsövägen och lasarettbyggnaden.

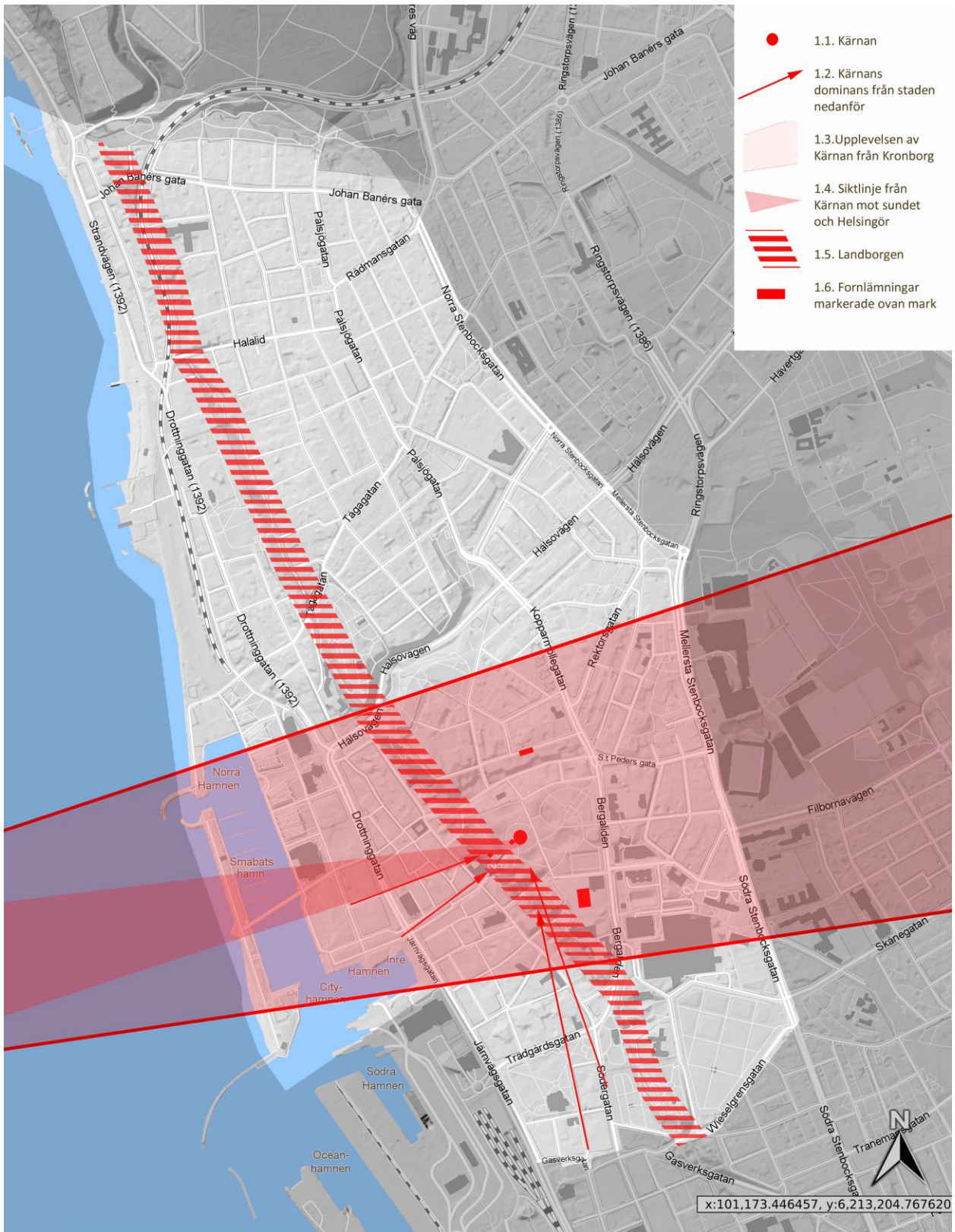
Skydd av kulturvården

		Befintligt skydd	Andra sätt Helsingborg stad tydliggör värdet
1.1	Kärnan	Byggnadsminne Q-märkt i detaljplan	Utpekat i bevarandeprogram Informationsskyltar runt kärnan har satts upp Historsk utställning i tornet invigdes 2014
1.2.	Kärnans dominans	-	-
1.3.	Visuell koppling till Kronoborgs slott	-	-
1.4.	Siktlinjer från Kärnan över sundet	-	Utkiksplatser med sikt över sundet har anordnats
1.5.	Landborgen	Landborgkanten mellan Springpostgränd och Billeplatsen är reglerad som kulturreservat/parkmark i detaljplan Landborgen är även av riksintresse för naturvården	Grönstråket med siktlinjer ut över sundet och branten omnämns i bevarandeprogram Landborgspromenaden marknadsförs som ett sammanhängande grönt band där ett koncentrat av Helsingborgs historia finns samlat
1.6.	Fornlämningar	Skyddas enligt Kulturmiljölagen	Markeringar av fornlämningar har gjorts för att få dem avläsbara även ovan jord, exempelvis St. Mikael's kapell, St. Clemens kyrka och Dominikaner-klostret.

Förslag till ytterligare åtgärder för att förtydliga riksintresset:

- Skapa riktlinjer för stadens framtida siluett och säkerställ Kärnans dominans i stadsbilden. (1.2.)
- Säkerställ siktlinjer mellan Kärnan och Kronborg samt från de punkter i staden där Kärnan idag är dominerande. (1.3.)
- Planlägg landborgkanten vid kvarteret Kärnan Mellersta för att skydda landborgsbranten från byggnation. (Området är idag inte planlagt.)(1.5.)
- Bevara de platser där landborgens grönska delar hög och lågstaden eftersom de förstärker upplevelsen av landborgen.(1.5.)
- Utökade informationsinsatser kring fornlämningar, markera exempelvis den medeltida stadsmuren ovan jord. (1.6.)

Karta – Kärnan och högstaden

Braunska sticket från 1588 visar en tät bebyggelse nedanför Helsingborgs slott

2. Lågstaden

Berättelsen om de medeltida städernas framväxt. Om hur den första urbaniseringen tar fart med utgångspunkt i handeln och torgplatsen. Men också fortsättningen på dansktiden och den viktiga kontrollen över sundet, handelsvägen till och från Östersjön.

Helsingborg är ett exempel på en tidig medeltida handelsstad och en fraktväg in i det danska Skåne. Den medeltida strukturen är fortfarande läsbar i dagens stadskärna. Eftersom stranden utanför Helsingborg är långgrund finns ingen naturlig hamn. Under tidig medeltid användes stranden för lassning och lossning från grundgående båtar utan köl och när sillfisket fick sin enorma explosion under 1100-talet etablerades ett säsongsmässigt fiskeläger nere vid stranden.

Helsingborg som torgstad tros kunna kopplas tillbaka redan till år 1085. Så som många medeltida städer vid vattnet byggdes staden upp av en huvudgata som löpte parallellt med stranden, och en mindre bakgata, Kullagatan-Bruksgatan. Dessa gator korsades av flera smala gränder som ledde ner till vattnet. Ålgränden, Hästmöllegränden, Kolmätaregränden och Himmelriksgränden-Möllegränden är belagda sedan 1600-talet men fanns sannolikt de redan på medeltiden.

Under 1200-talets senare del började bebyggelsen nedanför landborgen att få en mera permanent karaktär än tidigare. Mariakyrkan uppfördes på 1300-talet och är en central punkt i staden. I övrigt finns det arkeologiska rester av lågstaden kvar. Det har också påträffats lämningar av bryggor från daterats till 1500-talet. Tillsammans med de äldsta gatusträckningar och de medeltida

gränderna visar de på en lång kontinuitet av lågstaden som handelsplats och föregångaren till dagens stadskärna.

Lågstaden har behållit en relativt småskalig karaktär även om byggnaderna har bytts ut. De låga korsvirkeshusen har mestadels ersatts av flerbostadshus i främst 2-4 våningar, bara offentliga byggnader har tillåtits bryta skalan.

Utsikten från Landborgen över den lägre stadens taklandskap förstärker småskaligheten.

Uttryck i stadsrummet:

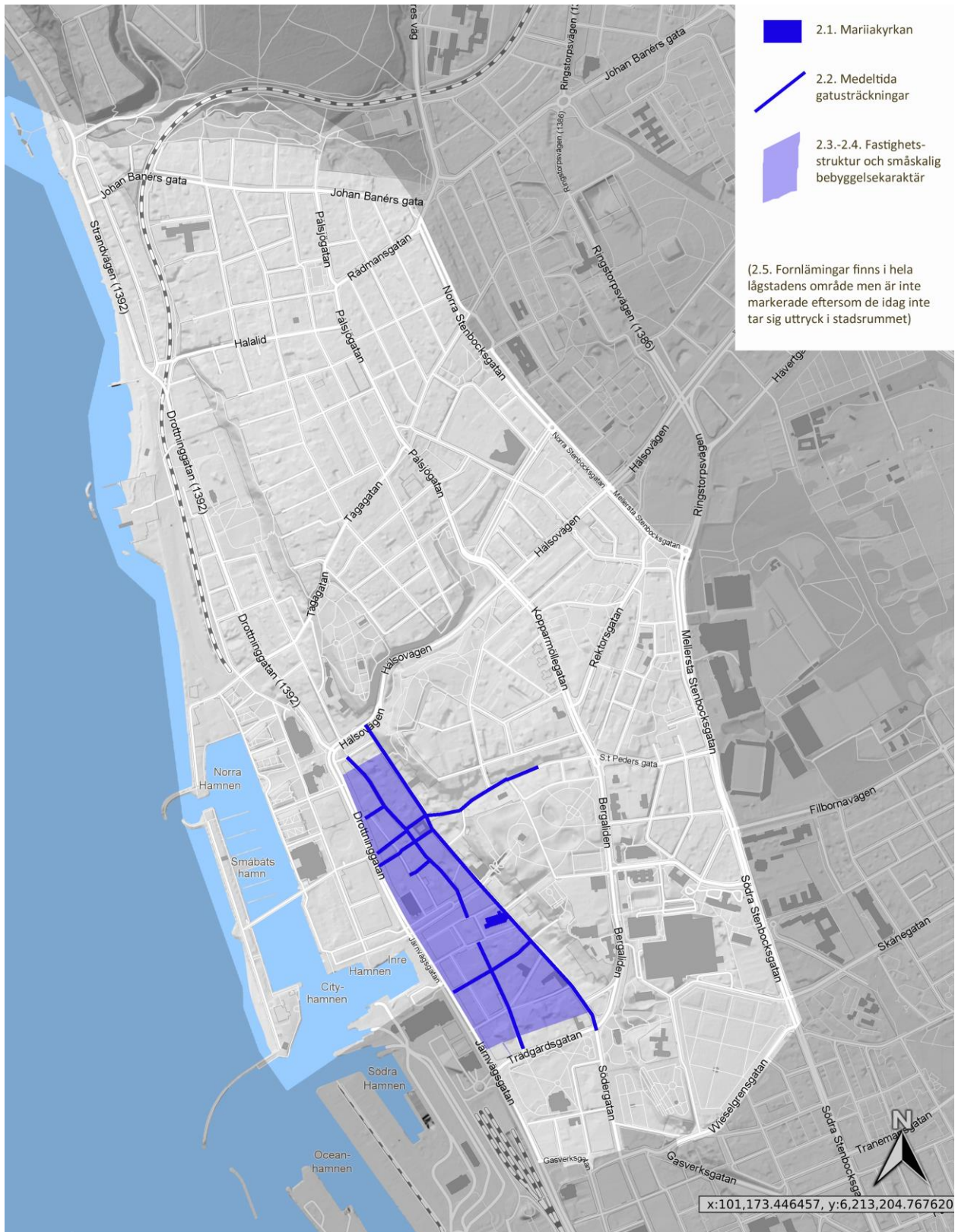
- 2.1. Maria kyrkan
- 2.2. Sträckningen av medeltida gator och gränder
- 2.3. Kvarterens jämna sidor och yttre fastighetsgränser vars strukturer är de samma som på medeltiden.
- 2.4. En småskalig bebyggelsekaraktär nedanför landborgen som finns kvar trots att husen ersatts. Småskaligheten förstärks av att man från landborgen möter den lägre stadens taklandskap.
- 2.5. Arkeologiska lämningar, så som bryggor nere vid vattnet, husgrunder och kulturlager (inte synliga ovan jord)

Befintliga skydd av kulturvärden:

		Befintligt skydd	Andra sätt Helsingborg stad tydliggör värdet
2.1.	Maria kyrkan	Kyrkligt kulturminne enligt Kulturminneslagen Q-märkt i detaljplan	Utpekade i bevarandeprogram
2.2.	Medeltida gator och gränder	-	Utpekade i bevarandeprogram
2.3.	Fastighetsstruktur	(Kvarterens yttre gränser och byggnadshöjder regleras i befintliga detaljplaner men de har inga kulturmiljöskydd)	-
2.4.	Småskalig bebyggelsekaraktär		
2.5.	Arkeologiska lämningar	Skyddas enligt Kulturminneslagen	

Förslag till ytterligare åtgärder för att förtydliga riksintresset:

- Säkerställ den äldre stadens kvartersstruktur i översiktplan (2.3.)
- Ta fram riktlinjer för förtätning som tar hänsyn till lågstadens småskalighet (2.4.)
- Markera, skylta eller med digital pedagogik lyft fram fornlämningar så som äldre bryggor och bebyggelse i stadsrummet (2.5.)

Karta - Lågstaden

Karta över försvarsstaden Helsingborg upprättad 1679 av Erik Dahlberg

3. 1600-talets befästningsstad

Berättelsen om gränskrigen, stormaktstiden och Sveriges nya nationsgränser.

I Helsingborgs finns det fortfarande spår av de orostider som präglade Sydsverige under stora delar av 1600-talet och som ledde till försvenskningen av Skåne. På grund av Helsingborgs strategiska läge vid sundet utvecklades befästningarna runt platsen för den medeltida försvarsborgen

Staden var fram till 1658 ömsom svensk, ömsom dansk, och vid varje skifte gjordes försvarsanläggningarna om eller byggdes till vid upprepade tillfällen. Helsingborg var på 1670-talet en modern fästningsstad, omgiven av en befästningsgördel och en sjömur mot Sundet och omgiven av vallgravar och vallar i likhet med de som finns kvar runt Landskrona Citadell.

1600-talets fortifikationsritningar satte stor prägel på stadens utformning. Vid de olika skedena har Helsingborg bland annat haft ett kastell med fyra bastioner runt kärnan, en stadsvall med sju bastioner och vallgrav, skansar och värn kring det innersta kastellet liksom en befäst kommunikationsled från hamnen upp till Kärnan.

Mönstret från bastionssystemet var tydligt fram till mitten av 1800-talet även om själva befästningarna revs. Det stjärnformade gatumönstret som fortfarande kan utläsas följer 1600-talets fortifikationsverk. Små rester av dessa vallgravar finns i Öresundsparken samt i Bergalidsparken mellan lasarettet och konsul Perssons villa. Även Stortorget som började anläggas 1693 för att trygga förbindelsen mellan Helsingborg slott och Själland och kan ses som en militärt strategisk anläggning.

Uttryck i stadsrummet:

- 3.1. Rester av befästningsanläggningarna i Öresundsparken och mellan lasarettet och Konsul Perssons villa.
- 3.2. Spåren av bastionssystemet i gatunätet, exempelvis i dragningen av Norra och Östra Vallgatorna.
- 3.3. Stortorget utbredning
- 3.4. Upplevelsen av landborgen i stadsrummet som gör det lätt att förstå Helsingborgs fördelar som strategisk försvarsstad

Befintliga skydd av kulturvärden:

		Befintligt skydd	Andra sätt Helsingborg stad tydliggör värdet
3.1.	Rester av befästningsanläggningar	Fornlämningar som skyddas enligt Kulturmiljölagen	Utpekat i bevarandeprogram
3.2.	Gatusträckningar som visar bastionssystemet	-	Utpekat i bevarandeprogram
3.3.	Stortorget utbredning		Utpekat i bevarandeprogram
3.4.	Upplevelsen av landborgen i stadsrummet		

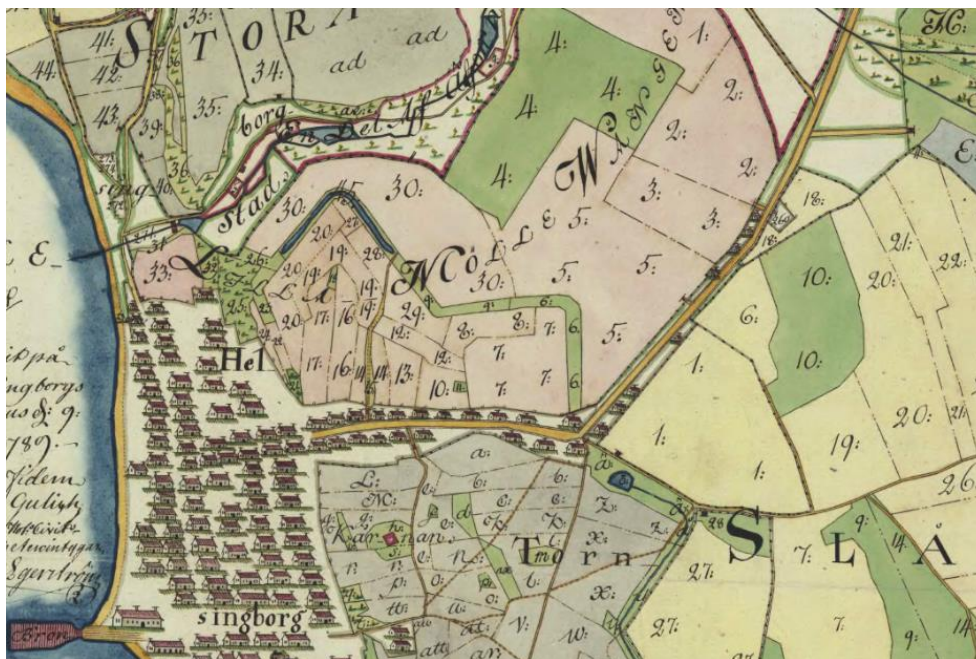
Förslag till ytterligare åtgärder för att förtydliga riksintresset:

- Utveckla informationsinsatser och turiststråk.

Karta: 1600-talets befästningsstad

Avmätning på inägor 1789, del av karta från lantmäteriet

4. Vägsträckningar, gränslinjer och oplanerad utkantsbebyggelse utmed infartsvägarna

Berättelsen om villkoren för den agrara staden. Om en tid då städerna fortfarande var beroende av jordbruk, där åker och äng låg tätt in på stadsgränsen. En tid i förvandling där den jordlösa befolkningen så som statare och torpare ökade.

Den viktigaste infartsvägen till staden var länge Långvinkelsgatan, men det fanns också landsvägen söder ut mot Landskrona och i norr sträckte sig en mindre väg längs kusten upp mot Kullen.

Redan under 1700-talet kantades Långvinkelsgatan av gathus och under 1800-talets början uppfördes allt fler enkla bostadshus längs infartsvägarna till staden. De kan jämföras med de gathus som på landsbygden dök upp längs landsvägarna under samma tid.

Längs Långvinkelsgatan var gathusen byggda vägg i vägg, med små trädgårdar bakom. Gatan befolkades till stor del av hantverkare, men många verkstäder och mindre rörelser. Här finns också ett gammalt tullhus från 1809 som idag är omgjort till bostadshus. Tillsammans med en mindre hussamling benämnd "Statenahus" nordöst om staden, där landsvägen delar sig i Ängelholmsvägen

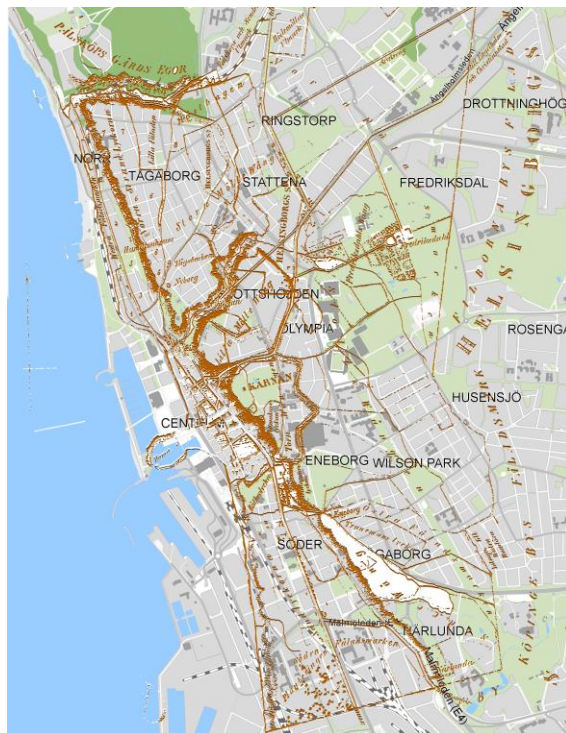

och Kullavägen, bildades stadens första egentliga förstadslänkande expansionsområde.

Från tiden före sekelskiftet 1900 finns idag endast mindre och fragmentariska hussamlingar kvar. Längs med Övre Långvinkelsbacken finns fortfarande mindre delar av den enkla bostadsbebyggelsen kvar som ännu ett stycke in på efterkrigstiden fullkomligt dominerade området. På Statten finns bara enstaka mindre hus kvar insprängda mellan den nyare och storskaligare hyreshusbebyggelsen från 1960- och 1970-talen.

Till riksintresset hör också spår av gamla vägsträckningar och gränslinjer i det som tidigare var stadens jordar runt den gamla stadskärnan. Kartöverlägg med äldre lantmäterikartor visar att det är relativt få gränser som finns kvar idag, och att de flera bygger på de äldre bastionsanläggningarna.

Gränsen mellan Slottsvången och Tornvången går i den gamla bastionsgränsen. Några vägsträckningar som lever kvar är Långvinkelsgatan, Tågagatan, St. Peders gata, Bomgränden och de södra delarna av Villatomtsvägen. Den långsträckt västra fäladen vid stranden kan anas längs med mellan järnvägen och Drottninggatan. I övrigt var det naturliga gränser i form av stadens raviner som användes som skiljelinjer. Ravinen vid Pålsjö utgjorde gränsen mellan stadens och Pålsjö gårds ägor och ravinen i Hälsodalen utgjorde gränsen mellan stora och lilla Möllevången.

Ett kartöverlägg med 1854-års karta visar att mycket av gränserna till stadens vångar och fäladsmark har suddats ut när Tågaborg och Slottshöjden bebyggdes.

Uttryck i stadsrummet:

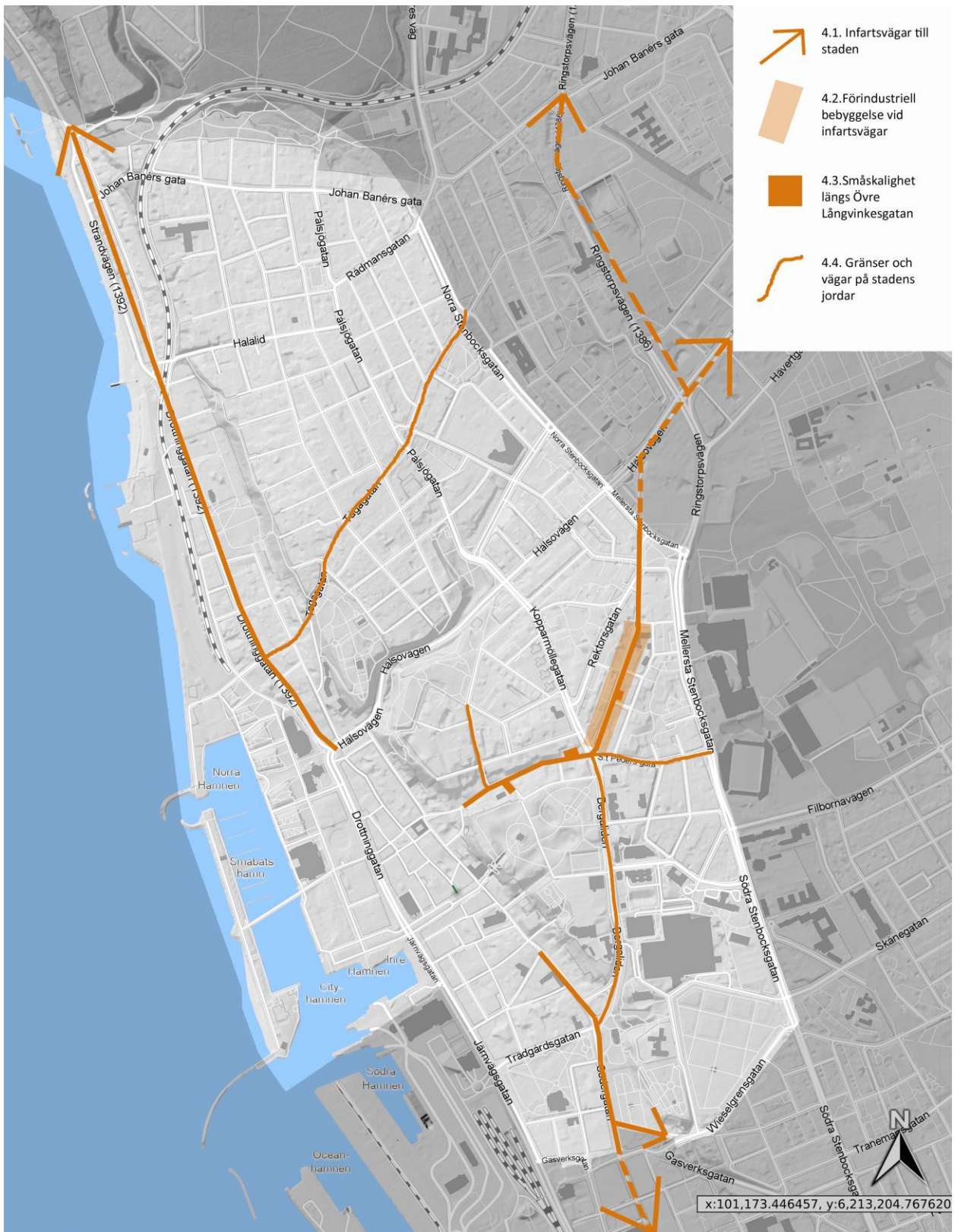
- 4.1. Infartsvägarnas sträckning
- 4.2. Kvarvarande förindustriell bebyggelse längs långvinkelsgatan
- 4.3. Småskaligheten längs Övre Långvinkelsgatan som knyter an till den gamla infartsbebyggelsen. Skalan speglas både i höjder och fastighetsstrukturen. Gatans bredd och gatubeläggning förstärker intrycket av platsens långa historia.
- 4.4. Äldre gränser och vägdragningar som finns kvar sedan staden omgavs av jordbruksmark

Befintliga skydd av värden:

		Befintligt skydd	Andra sätt Helsingborg stad tydliggör värdet
4.1.	Infartsvägarnas sträckning	-	-
4.2.	Förindustriell bebyggelse längs Långvinkels-gatan	Enstaka byggnader skyddade i detaljplan (kv. Kärnan norra)	Samtliga byggnader utpekade i bevarandeprogram
4.3.	Småskalighet längs Övre Långvinkels-gatan	Byggnadshöjden regleras i detaljplaner	
4.4.	Äldre gränser och vägdragningar	-	-

Förslag till ytterligare åtgärder för att förtydliga riksintresset:

- Följ upp bevarandeprogrammet intentioner med planskydd
- Låt ny bebyggelse förstärk äldre vägsträckningar och strukturer vid förtätning

Karta: Vägsträckningar, gränslinjer och oplanerad utkantsbebyggelse längs infartsvägar

Flygfoto över Helsingborg år 1932, ur Helsingborgs museers samlingar

5. Det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets stadsbyggnad

Berättelsen om industrialismen, urbaniseringen och den nya ekonomin. De stora industrierna växer fram, befolkningen ökar lavinartat och staden förlitar sig helt på omlandet för livsmedelsförsörjning. Nya samhällskikt med en stor arbetarklass, en borglig överklass och inte minst en utbredd borglig medelklass uppstår. Många lever i fattigdom, men det är också en tid med näringsfrihet, ett avskaffat skråväsende och möjligheter till utbildning där det är möjligt att arbeta sig upp och göra sig ett namn.

Vid mitten av 1800-talet gick Helsingborg in i en ny epok. Från att ha varit en liten agrar småstad startades nu flera industrier, hamnen byggdes ut, nya byggnader uppfördes, många människor flyttade in i staden och Helsingborg växte. 1859 kom Helsingborgs första stadsplan som ett sätt att kontrollera den växande staden. Under 1870-talet började planerna ta form. En betydande förändring var att ny mark hade skapats genom utfyllningar i strandkanten. Det gjorde det möjligt att bygga nya kvarter nedanför landborgen ut mot sundet.

Där den tidigare strandlinjen gått anlades paradgatan – Drottninggatan och Järnvägsgatan. Stråket blev Helsingborgs ansikte utåt, och arkitekturen blev därför påkostad och representativ. Som en förlängning av paradgatan byggdes Trädgårdsgatan och Bergaliden. Längs Trädgårdsgatan och kvarteren kring Stadsparken och Wieselgrensgatan uppfördes nya stenhus i fler våningar med bostäder för de bättre bemedlade i övervåningarna och butikslokaler på bottenplan. Vidare upp på landborgen, längs Bergaliden, uppfördes ett stråk av offentliga byggnader som vattenverket, sjukhus och skolor. Behovet av offentlig service ökade både till följd av att befolkningen ökade drastiskt men också på grund av att olika samhällsreformer genomfördes. Tillsammans bildar Drottninggatan/Järnvägsgatan, Trädgårdsgatan och Bergaliden en krans runt den gamla staden. De bildar en tydlig årsring i stadens utveckling med typisk bebyggelse i både utformning och användning.

Under slutet av 1800-talet omvandlades Stortorget och fick en ny gestaltning. Från att ha varit platsen för torghandel med små korsvirkeshus fick det nu ett mer monumentalt, uttryck med offentliga byggnader såsom bank- och postpalats, hotell och rådhus i sten och puts i fler våningar. Gemensamt för byggnaderna som uppfördes under epoken är att de byggdes i fler våningar än innan och med påkostade material såsom natursten och tegel – inte minst det mörka teglet, det så kallade Helsingborgsteglet. Tillsammans bildade de nya kvarter med nya stiluttryck, så kallade stenstadskvarter.

Trädgårdsgatan vid stadsparken år 2015

Fasaderna i stenstaden var påkostade, de hade liknande takfotshöjd och kvarteren var slutna. Parallellt började Sundstorget, stadens nya salutorg att ta form.

I och med att staden och industrierna växte, växte också de sociala skillnaderna. Klasskillnaderna påverkade också vart man kunde bosätta sig. Söder om innerstaden bredde arbetarkvarteren ut sig i närheten av de nystartade industrierna liksom intill hamnen. Borgerskapet sökte sig i stället till stadens ytterkanter, upp på den relativt obebyggda landborgen och i de norra delarna, till miljöer med frisk luft och grönska.

I kvarteren kring Olympia byggdes från slutet av 1890-talet och under tidigt 1900-tal flertalet stora stadsvillor. Hit sökte sig disponenter, advokater, grosshandlare och lektorer. Även på Tågaborg bredde nya villakvarter ut sig under samma period. Några av de allra mest påkostade villorna byggdes vid landborgens brant med utsikt mot havet och ägdes av sjökaptener, fabriker och disponenter, den nya överklassen.

Samtidigt som klyftorna mellan fabriksägarna och arbetarna ökade, skapade industrialismen en stor borglig, medelklass som fick det allt bättre. På Tågaborg uppfördes exempelvis rådhus, en för tiden ny företeelse, i engelsk stil som beboddes av bland annat polismän, lokförare, lärarinnor, köpmän och fröknar.

Liksom villabebyggelsen var anläggandet av parker och planteringar en ny företeelse i 1800-talets stadsbild. Helsingborgs första offentliga park var Stadsparken från 1877. Samma år anlades Öresundsparken enligt rådande, engelskt stilideal, med stora gräsytor, träd och slingrande grusgångar. Slottshagen anlades 1909- 1911 på den plats där en stor industrimässa ägde rum några år tidigare, alldeles intill Kärnan på den plats där befästningarna en gång låg. Parken har beskrivits som en av sekelskiftets finaste.

Vykort från Öresundsparken, ur Helsingborgs museers samlingar

Uttryck i stadsrummet:

- 5.1. Kompakta stenstadskvarter**, särskilt utmärkande längs Drottninggatan, Järnvägsgatan kring Stortorget samt runt stadsparken. Övervägande bebyggelse från tiden kring förra sekelskiftet uppförd i sten och tegel, i omsorgsfullt utförande, placerade i linje med gatan. I paradlägen gjordes husen extra pampiga och påkostade. Stenstaden är ett uttryck för det växande och blomstrande Helsingborg.
- 5.2. Boulevardstråket** Drottninggatan – Järnvägsgatans sträckning. Tillsammans med Trägårdsgatan och Bergaliden bildas en tydlig årsring i stadens utveckling.
- 5.3. Platsbildningar.** Stortorget i sin nuvarande utbredning samt Sundstorget, som fick ta över rollen som stadens nya salutorg.
- 5.4. Parker.** Utbredningen av Slottshagen, Öresundsparken, Margaretaplatsen, Vikingsberg och Stadsparken. De är ett uttryck för de behov av grönområden som kom i takt med att staden växte till en tät och urban miljö. Även kyrkogårdarna med dess kvarter, trädplaneringar och mausoleet ger uttryck för tidens rådande parkideal och kan kopplas till den växande befolkningen

- 5.5. **Offentliga byggnader** som representeras av institutionsbältet med sjukhus och skolor längs Bergaliden. Byggnaderna är friliggande och omgärdades av grönytor. Tillsammans med andra betydelsefulla objekt så som rådhuset, posthuset (Kärnan norra 21), samt telegrafbyggnaden (Karl XI södra 18) speglar de den växande stadens behov av förvaltning och offentlig service.
- 5.6. **Burgna villaområden**, i synnerhet den påkostade villabebyggelsen på Tågaborg samt villorna på Olympia. Bebyggelsen är ett uttryck för den borgliga överklass som uppstod under industrialismen.
- 5.7. **Den lokala byggnadstraditionen** med mycket tegel och ljust putsade och rikt ornamenterade fasader

Merparten av den renodlade **arbetarbebyggelse** ligger utanför riksintresseområdet, det samma gäller det som finns bevarat av stadens äldre, betydelsefulla **industribyggnader**, dessa har därför inte markerats på karta. Inte heller "**Andra arbetsplatser som berättar om stadens sociala och funktionella skiktning**" har tydligt gått att utkristallisera inom området. Det finns flertalet arbetsplatser som på ett eller annat sätt berättar om stadens skiktning, men utan djupare etnologiska analyser går det inte att identifiera några som är så tydliga att det tillhör värdekärnan i riksintresset.

Befintliga skydd av värden:

		Befintligt skydd	Andra sätt Helsingborg stad tydliggör värdet
5.1.	Stenstadskvarter längs Drottninggatan/Järnvägsgatan, kring Stortorget och kring Stadsparken	Kulturskydd i plan finns i kvarteren Mollberg, Najaden, Svea, Göta, Neptunus, Kristinehall, Hilltorp södra och Kvarnen.	Merparten av byggnaderna är utpekade i bevarandeprogram,
5.2.	Drottninggatan/ Järnvägsgatan som boulevardstråk	-	Utpekade som särskilt betydelsefull stadsmiljö i bevarandeprogram.
5.3.	Stortorget och Sundstorget		Utpekade som särskilt betydelsefulla stadsmiljöer i bevarandeprogram.
5.4.	Slottshagen, Öresundsparken, Margaretaplatsen, Vikingsberg och Stadsparken samt begravningsplatser	Begravningsplatserna är skyddade enligt KML 4 kap	Samtliga är utpekade i Grönstrukturprogram 2014
5.5.	Institutionsbältet med sjukhus och skolor längs Bergaliden, rådhuset, posthuset samt telegrafbyggnaden	Institutionerna längs Bergaliden är q- eller k-märkta i detaljplan. Rådhuset är byggnadsminne, KML 3 kap Telegrafhuset är Q-märkt i detaljplan	Stråket längs Bergaliden är utpekade i kulturminnesvårdsprogram för Helsingborg 1991 Övriga byggnader är utpekade i bevarandeprogram.

5.6.	Villabebyggelsen på Tågaborg och Olympia	Ett tiotal villor i kv. Gösen och Abborren är k- eller q-märkta i detaljplan. Samtliga villor på Olympia är k- eller q-märkta i detaljplan.	Bebyggelsen är utpekad i bevarandeprogram.
5.7.	Lokal byggnadstradition		

Förslag till ytterligare åtgärder för att förtydliga riksintresset:

- Ta hänsyn till stenstadens slutna struktur vid förätning av innerstaden. (5.1.)
- Följ upp bevarandeprogrammens intentioner med ytterligare planskydd, främst finns behovet för villaområdena på Tågaborg (5.6.)
- Låt den lokala byggnadstraditionen med mycket tegel och ljust putsade och rikt ornamenterade fasader avspeglas i moderna tillägg och förtätningsprojekt. (5.7.)

Karta - Det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets stadsbyggnad

Flygfoto över hamnen år 1968

6. Hamnen och järnvägen med tillhörande byggnader

Berättelsen om kommunikationer, om hur tekniska framsteg gör att världen krymper. Transportvägarna är motorn i industrialismen eftersom det går snabbt att flytta både råvaror och produkter. Det blir också lättare för människor att resa och Helsingborg får för många rollen som porten till kontinenten.

Hamnverksamheten har påverkat Helsingborg i hög grad de senaste 150 åren. Tillsammans med industriverksamheten har det varit en grundval i stadens utveckling. Inte bara genom in- och utskeppning av varor, utan även för persontrafik med båt och tåg.

Den första regelrätta hamnen byggdes 1832 och låg vid Hamntorget. Den ersatte då en brygga som tidigare varit den enda förankringsplatsen i staden. Bryggan gick tidigare från Stortorget och ner mot stranden, på den plats där Hamntorget senare anlades. 1832 års hamn blev snabbt för liten och 1867 stod Inre hamnen färdig. Samma år nådde spannmålsexporten från Helsingborg sin dittills högsta nivå. Nya hamnutvidgningar planerades omgående och redan 1880 stod Södra hamnen färdig. 1891 invigdes den

Norra hamnen som var tillräckligt djup för att Helsingborg skulle kunna konkurrera med andra hamnstäder längs den svenska västkusten.

Järnvägen har utvecklats parallellt med hamnverksamheten. Stadens första järnvägslinje kom år 1864 när den södra stambanan drogs mellan Malmö och Stockholm via Helsingborg. 1874 fick Helsingborg sin andra järnvägslinje som gick mot Hässleholm. Spannmålshandlarna i Helsingborg fick nu direktkontakt med odlarna i nordöstra Skåne. Den tredje, viktiga banan var Västkustbanan mot Ängelholm och Halland, invigd 1885.

Hamntorget blev en central plats för kommunikationerna i staden. Hit gick de norrgående och östliga tågen, liksom färjan till Helsingör. 1899 uppfördes ett gemensamt stationshus för tåg- och båttrafiken, den så kallade Ångfärjestationen. Några år tidigare, 1892, hade den första reguljära tågfärjeförbindelsen mellan Helsingborg och Helsingör startat. Det var Sveriges första tågförbindelse med båt till utlandet. År 1952 slopades kravet på pass för att ta sig till Danmark och antalet passagerare ökade kraftigt. Begreppet "att tura" etablerades något som för många förknippas med Helsingborg.

Helsingborg har fortfarande en stark hamnverksamhet även om miljön har förändrats mycket. Hamnen har flyttat söderut och järnvägen sedan 1992 nedgrävd under jord. I norra hamnen finns bara ett fåtal magasinbyggnader och den gamla karantänen kvar. De spår som finns av den tidiga hamnen exempelvis ångfärjeterminalen och andra bevarade byggnader, kajer och pirar är därför extra viktiga i förståelsen för platsen. De berättar om Helsingborg som en av Sveriges viktigaste hamn- och industristäder, liksom om "turandets" ursprung.

Uttryck i stadsrummet:

- 6.1. Centrala järnvägssträckningar och de strukturer som de lämnat kvar även om spåren har försvunnit
- 6.2. Bevarade byggnader så som ångfärjeterminalen, gamla tullhuset, signalstation och lotsstationen samt de hamnanknutna byggnaderna i Norra hamnen; exempelvis Fors magasin (Magasinet 3), roddklubbens båthus (Magasinet 5) och Richters magasin (Magasinet 4)
- 6.3. Hamnbassängerna, kajerna och piren, Hamntorget utbredning och spåren av äldre färjelägen
- 6.4. Hamnens kontinuitet som transport och handels nod. Behovet av yta har flyttat hamnen allt längre söder ut, bort från staden.

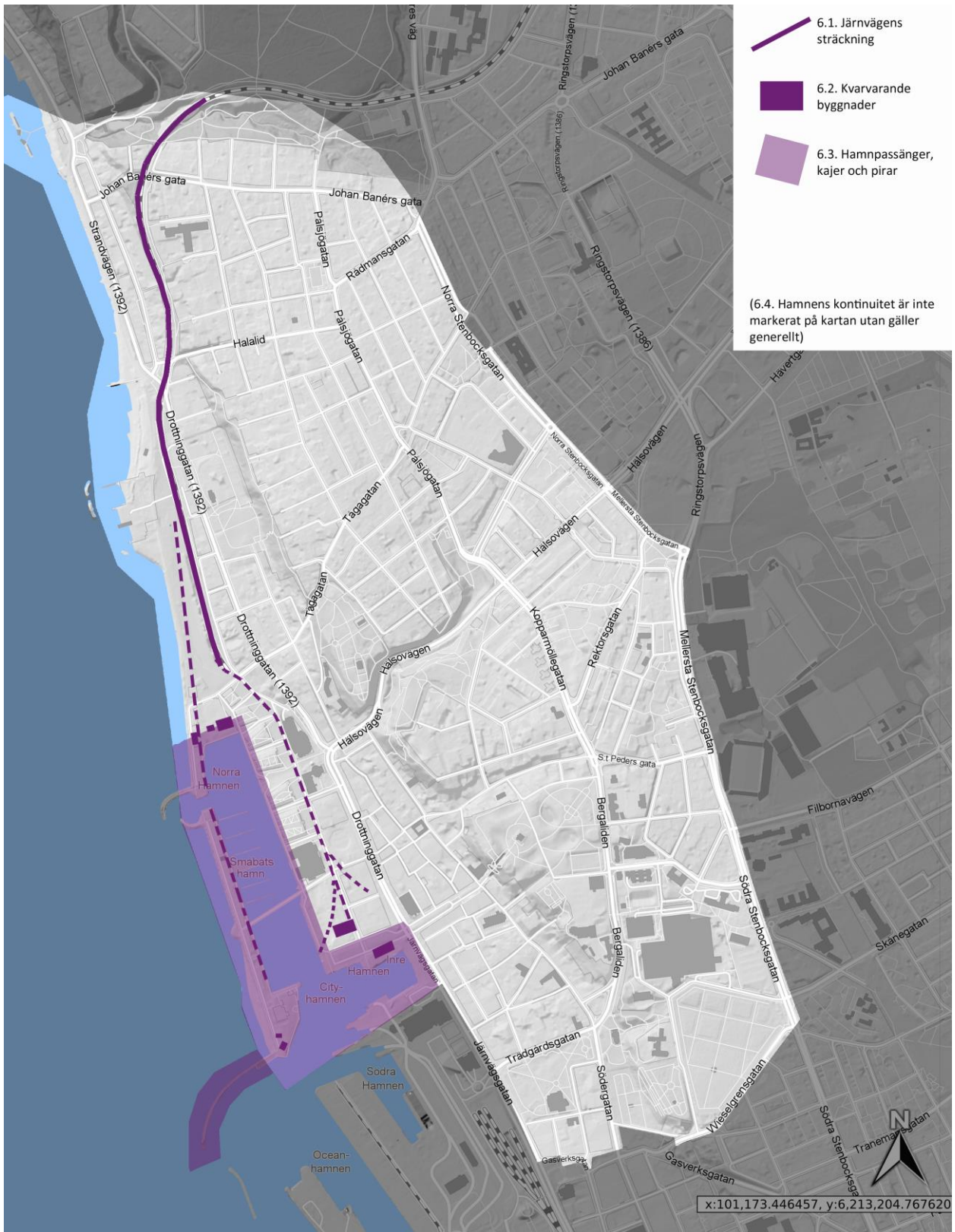
Befintliga skydd av värden:

		Befintligt skydd	Andra sätt Helsingborg stad tydliggör värdet
6.1.	Järnvägssträckningar	-	
6.2.	Ångfärjestationen Gamla tullhuset, Lotsstationen och Signalstationen Magasinsbyggnader och båthus i Norra hamnen	Skydd i detaljplan på ny plats Skydd i detaljplan Fors magasinet är k- märkt i detaljplan	Samtliga byggnader utpekade i bevarandeprogram
6.3.	Hamnbassänger, kajerna, piren och äldre färjelägen		Äldre färjelägen markeras med stensättningar i marken
6.4.	Hamnens kontinuitet	-	

Förslag till ytterligare åtgärder för att förtydliga riksintresset:

- Förtydliga äldre järnvägssträckningar i samband med förtätning, exempelvis så som gjorts i parkstråket i Norra hamnen.(6.1.)
- Följ upp bevarandeprogrammet med planskydd för magasinsbyggnaderna (6.2.)
- Säkerställa kontakten med sundet för att öka känslan av Helsingborg som hamnstad, exempelvis genom att låta det offentliga rummet stäcker sig ner till vattnet. (6.3.)
- Fortsätt utveckla båt- och hamnverksamhet. Exempelvis genom satsningar på småbåtshamn, kanot, fiske och färjetrafik, båtturism etc. (6.4.)

Karta: Hamnen och järnvägen med tillhörande byggnader

Konserthuset i Helsingborg, foto Otto Holmström

7. Modernismens byggande

Berättelsen om modernismens intåg och en ny syn på stadsplanering. Om hur det enkla, funktionella och storskaliga skulle lösa staden trångboddhet och hur nya marknadskrafter förändrar centrumhandeln.

I Helsingborg finns flera goda exempel på modernismens utveckling från funktionalism till brutalism som satt sitt avtryck både i arkitekturen och i stadsplaneringen. Bakom funktionalismen låg en social tanke med ändamålsenligt uppbyggda städer och bostäder åt alla. Tillsammans med den industriella utvecklingen som gjorde att nya material och konstruktionsmetoder kunde användas skapades ett nytt stilideal. Det som var rationellt och funktionellt ansågs också vackert. Gestaltningen handlade inte om dekorativa element utan om proportioner, avskalade ytor och möten mellan material.

Ett av funktionalismens tidigaste och finaste exempel i Sverige är Helsingborgs konserthus som invigdes 1932. Arkitekten Sven Markelius ritade flera hus och hans medarbetare Mogens Mogensen slog sig ner i Helsingborg och anlätades för en rad uppdrag. Andra tidiga funktionalistiska exempel är hotell Savoy (1931-1932) och St. Jörgenspalatset som var stadens högsta hus och ett modernistiskt utopstecken tillsammans med konserthuset.

Den stora saneringsvågen under 1960- och 1970-talen banade väg för flera storskaliga projekt. Det hängde samman med ett stadsplaneideal som bröt upp den gamla stenstaden och som såg till rationella helhetslösningar.

Kullagatan omvandlades 1961 till en bland de första gågatorna i Europa, och är tidigare än exempelvis Ströget. Längs med gatan planerades köpcentrum för landsomfattande, stora kedjor, ett uttryck för tidens anda.

Uttryck i stadsrummet:

- 7.1. Bebyggelsen kring St. Jörgens plats och Henry Dunkers plats med flertalet byggnader i tidig funkisstil och senmodernistisk stil. (*Stadsteatern, St. Jörgenpalatset, Kaffegöken, kv. Pål Ibb 21 samt Fiskaren 27*)
- 7.2. Hotell Savoy på Bruksgatan (*Ruuth 35*) som är ett tydligt exempel på funktionalistisk bebyggelse
- 7.3. Kvarvarade rester av H55-bebyggelsen
- 7.4. Bebyggelse från 1940-1960-talet läns Långvinkelsgatan (*Tornet västra 1 och Långvinkeln västra 47*) och på Slottshöjden (*Munken och Klostret samt delar av Långvinkeln östra och Pastorn*).
- 7.5. Hamilton House på Drottninggatan i betongbrutalistisk stil
- 7.6. Kullagatan som gågata med affärslokaler från 1960-talet (*Strömkarlen 4 och Magnus Stenbock 15*)

H55-utställningens byggnader under uppförande, Lindberg foto 1954

Befintliga skydd av värden:

		Befintligt skydd	Andra sätt Helsingborg stad tydliggör värdet
7.1.	Konserthuset och Övriga byggnader vid St. Jörgens plats	Konserthuset är byggnadsminne	Samtliga utpekade i bevarandeprogram
7.2.	Hotell Savoy	-	Utpekat i bevarandeprogram
7.3.	H55-bebyggelse	q-märkt i detaljplan	En av H55-paviljonerna har rekonstruerats på parapeten efter förlaga. H55-strukturen längs Kwickbron och Parapeten har förstärkts med nya paviljonger Bebyggelse utpekad i bevarandeprogram
7.4.	Bebyggelse från 1940-1960-talet längs Långvinkelsgatan och på Slotthöjden		Samtliga utpekade i bevarandeprogram, även Slotthöjdens helhetsmiljö pekas ut
7.5.	Hamilton House		Utpekat i bevarandeprogram
7.6.	Kullagatan som gågata		Satsning på gågatan gjordes år 2011 med markiser, gatubeläggning och ljud för att främja fenomenet gågata Utpekat i bevarandeprogram

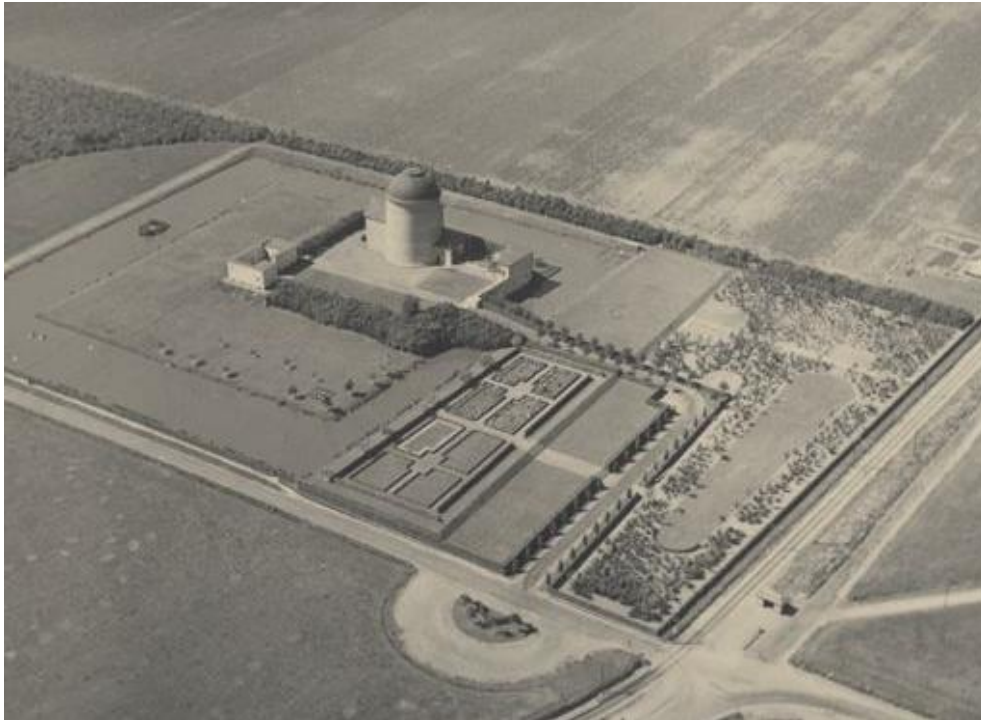
	<p>Affärslokal i kv. Strömkarlen</p>	<p>Varsamhetsbestämmelse i detaljplan</p>	
	<p>Affärslokal i kv. Magnus Stenbock 15</p>		<p>Fasaden utpekad i bevarandeprogram</p>

Förslag till ytterligare åtgärder för att förtydliga riksintresset:

- Följ upp bevarandeprogrammens intentioner med ytterligare planskydd

Karta: Modernismens byggande

Fotografi på det nyanlagda krematoriet på 1920-talet

8. S:ta Maria sjukhus/Krematoriet

Berättelsen om en ny syn på vård och död under 1900-talet. Om bilden av den sunda landsbygden där solljus och frisk luft är en kontrast till den smutsiga och trånga staden. En tid då renlighet och hälsa stod i fokus.

Krematoriet och S:ta Maria är två unika anläggningar utförda i 1920-tals klassicismens anda. De uppfördes av två, för den tidens viktigaste arkitekter. Ragnar Östberg ritade Krematoriet och Carl Westman S:ta Maria sjukhusanläggning.

Den ökande befolkningen under 1800-talet gjorde att kremering som begravningsskick diskuterades allt mer vilket inte var helt okontroversiellt. Ragnar Östberg, som tidigare byggt Stockholms stadshus, lät nationalromantiska idéer smälta samman med det klassiskt monumentala under 1920-talet. Krematoriet är byggt på en konstgjord holme, kallad dödens ö, som omges av en vallgrav för att markera övergången till en annan värld. Huvudbyggnadens fasad är i slammat tegel och har en kupol i koppar. Runt krematoriet ligger urngårdar i lundar som lagts till i efterhand. Byggnaden innehar stora konstnärliga värden samtidigt som den berättar om samhällsutvecklingen och synen på döden i Sverige.

Ursprunglig användning:

1. Administrativ byggnad. Mottagnings- och undersökningsrum
2. Vårdpaviljonger
3. Kyrka
4. Festsal
5. Solpaviljonger
- 6, 7 "Öppendörrpaviljong för kvinnor"
- 8, 9. "Öppendörrpaviljong för män"

10. Maskinhus, bageri
11. Kök, personalmatsal, tvätter, förråd
12. Tuberkulovpaviljong
13. Växthus
14. Vattenförsörjningsanläggning
15. Snickeri
16. Ekonomilängor
17. Tennisbanor
18. Personalbostäder

19. Portvaktstuga med lägenheter
20. "Bostad för betjäning"
21. Bostäder åt läkare
22. Grindvaktstugor
23. Överläkarvilla
24. villa

Bild ur *Kulturmiljövårdens riksintresse i Helsingborgs stad – en fördjupad beskrivning, utkast 2011*

Bebyggelse från S:ta Maria sjukhusområde, foto år 2010

S:ta Maria sjukhus uppfördes som mentalsjukhus under åren 1920 – 1927 med plats för 1200 patienter. Carl Westman utsågs som arkitekt. Han var en av de främsta företrädarna för 1920-talsklassicismen i Sverige. Anläggningen är symmetriskt uppbyggd kring en fyrkantig öppen borggård med administrationsbyggnaden som huvudbyggnad. Kring borggården ligger vårdpaviljonger, tvättereri, kök, bageri, kyrka och festsal. Byggnaderna är i tegel med partier i gulgrå puts och småspröjsade fönster i trä. Utanför huvudanläggningen ligger bostadshus för de anställda, ytterligare paviljonger, vattenreningsverk, snickeri, växthus och odlingar.

I anslutning till huvudbyggnaderna anlades en park med springbanor och tennisbanor. Sjukhuset fungerade som ett eget samhälle helt skilt från staden, beläget i en lantlig miljö. Det intrycket förstärktes av att sjukhusområdet inhägnat med bemannade entréer.

De bakomliggande idéerna för hur man tänkte att människor med psykisk ohälsa skulle behandlas speglas i området. Tanken var att de intagna skulle aktiveras genom att odla och motionera, liksom att vara i trivsamt miljö samtidigt som den stränga symmetrin i anläggningen skulle bringa ro. Med åren ändrades synen på psykiatri, och att vårdas på institutioner likt S:ta Maria ansågs omodernt. 1997 stängdes S:ta Maria för gott, efter att i några varit i tjänst för åldringsvård och missbruksbehandling. Området heter idag

Maria park och har förtätats och byggts ut till en egen stadsdel med i huvudsak bostäder

Mentalpatienter arbetar i trädgården på S:ta Maria, Lindberg foto 1955

Patienter vistas ute, ljust och luftigt ansågs hälsobringande, Lindberg foto 1955,

Uttryck som är synliga i stadsrummet:

- 8.1. Krematorietomten i sin ursprungliga utbredning. Krematoriebyggnaden med slammat tegel, kopparkupol och utsmyckningar med en vallgrav runt om.
- 8.2. De ursprungliga byggnaderna som ingick i S:ta Maria sjukhusanläggning. Helhetsmiljö som visar vårdmiljön många olika funktioner. Även den 1920-tals klassicistiska arkitekturen med avskalade tegelfasader eller puts, sadeltak och fönster och dörrar i trä, placerade symmetriskt.
- 8.3. Den symmetriska planen på S:ta Maria sjukhusområde uppbyggd kring den fyrkantiga öppna gården och byggnaderna i anslutning med trädkantade vägar som accentuerar symmetrin.
- 8.4. Kopplingar ut till det öppna landskapet från både Krematoriet och S:ta Maria. Den fria placeringen i landskapet av både sjukhus och krematorieanläggningar är knutet till ett hälsotänkande.

Befintliga skydd av värden:

		Befintligt skydd	Andra sätt Helsingborg stad tydliggör värdet
8.1.	Krematoriet	Kyrkligt kulturminne enligt Kulturmiljölagen Q-märkt i detaljplan	Utpekat i bevarandeprogram
8.2.	Den ursprungliga bebyggelsen i S:ta Maria	Samtliga byggnader omfattas av Q, q eller k i detaljplan	
8.3.	Den symmetriska planen för S:ta Maria	Skyddas enligt detaljplan	

8.4.	Kopplingar ut till det öppna landskapet	-	-
-------------	--	---	---

Förslag till ytterligare åtgärder för att förtydliga riksintresset:

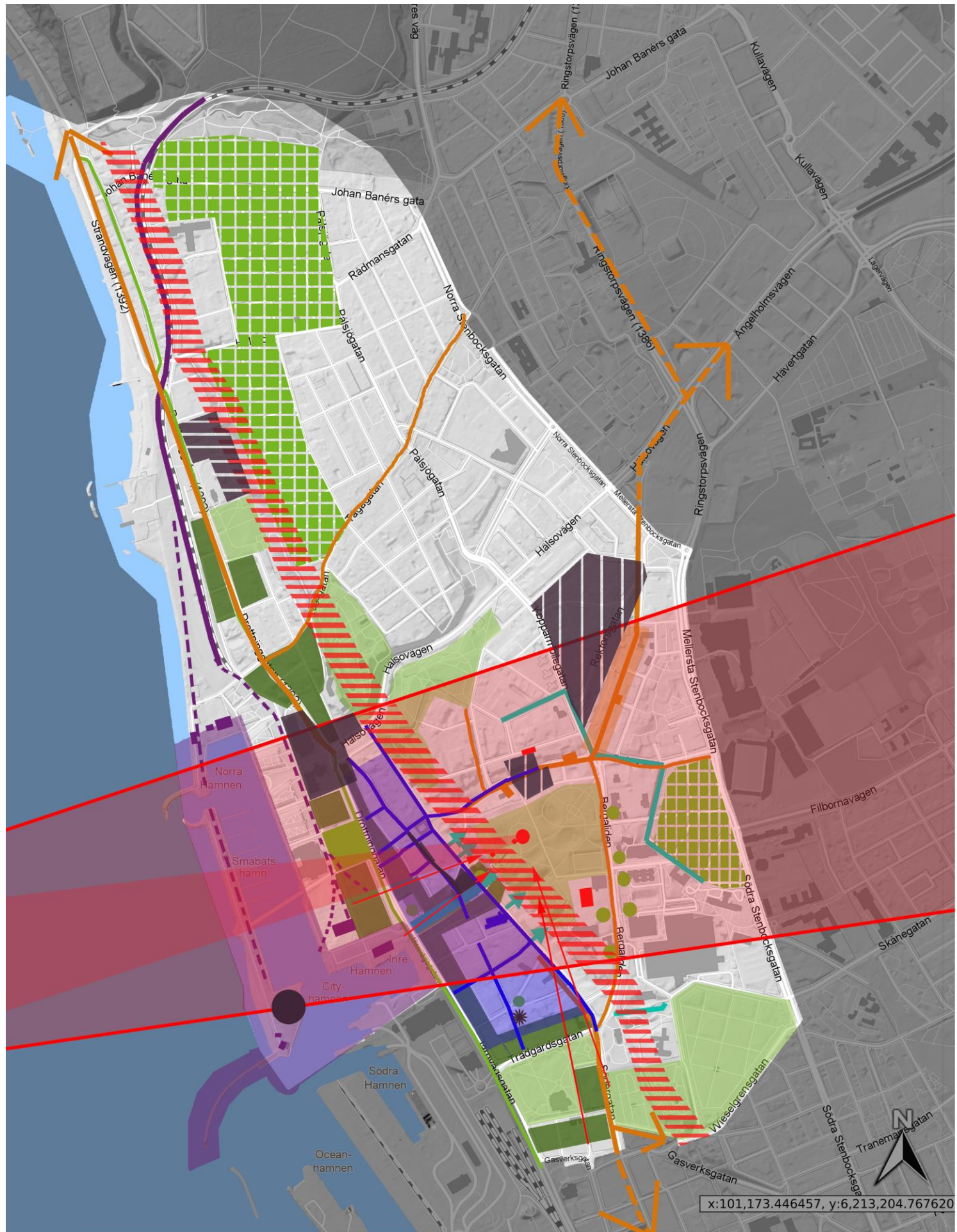
- Säkerställ kopplingar till det öppna landskapet (8.4.)

Sammanställning centrala begrepp

- Kärnan och högstaden
- Lågstaden
- 1600-talets befästningsstad
- Vägsträckningar, gränslinder m.m.
- 1800- /1900-talets stadsbyggnad
- Hamnen järnvägen
- Modernismens byggande
- Sankta Mari a och Krematoriet (se separat karta)

